

Det Friesendorffska fyndet 1784

Kenneth Jonsson

Ur: Myntstudier 2004:5, december, s. 12-13

www.archaeology.su.se/numismatiska

lemsblad. Köpenhamn.

Rispling 2004 - G. Rispling, Spännande mynt i Spillingsskatten. *Gotland vikingaön. Gotländskt Arkiv* 2004, 123-132.

Rundberg 2000 - J. Rundberg, *Otto-Adelheid-Pfennige. Ett försök till revidering av en omdebatterad tysk myntgrupp från vikingatiden*. C-uppsats i arkeologi, Stockholms universitet 2000.

Talvio 1991 - T. Talvio, Royal Coin Cabinet, Stockholm. part IV. Anglo-Saxon coins; Harold I and Harthacnut, 1035-1042. *Sylloge of coins of the British Isles* 40. Oxford 1991.

Det Friesendorffska fyndet 1748

Kenneth Jonsson

I sin redogörelse över Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens historia lämnar Henrik Schück otaliga uppgifter om myntfynd. Ibland finns det mycket utförlig information och ibland är uppgifterna mycket knapphändiga. Det senare gäller det som redovisas för 1748. Då skickade landshövdingen i Västmanland, Fredrik von Friesendorff, in en skatt som hittats av bonden Anders Olsson (Schück 1935, 494). Fyndet bestod av "gammalt Silfnt. m.m.", d.v.s. förutom mynt fanns andra (ospecificerade) föremål och allt värderades till (och inlöstes sedan för) 50 daler km. von Friessendorf (1707-1770) hade utnämnts till landshövding året innan och myntfyndet var sannolikt det första ärende han handlade enligt lagen om inlösen av fornfynd.

Tyvärr är uppgifterna om skatten mycket knapphändiga. Fyndorten nämns inte och Anders Olsson är ett så vanligt namn att det inte är lätt att finna ut var han kan ha bott. Närmare uppgifter om mynten och innehållet i övrigt saknas också och dateringen är därför osäker. Med ledning av inlösenbeloppet kan man emellertid beräkna att det,

räknat efter 5 daler km per lod silver (Schück 1935, 527), motsvarat ca 110 g (rent) silver.

Bland de numismatiska anteckningar som Jacob von Engeström gjorde finns en odaterad förteckning med rubriken "Friesendorffskefyndet" (Kungl. Biblioteket, Stockholm C IX.1.16). Där beskrivs sju mynt i detalj där rubriken och sammansättningen visar att det rör sig om ett vikingatida skattfynd. Med all sannolikhet handlar det om den skatt som Friesendorff skickade in 1748 eftersom man normalt skulle ha betecknat skatten med namnet på fyndorten, men som framgått ovan finns ingen känd fyndort utan en koppling till Friesendorff ligger då närmast till hands. Mynten kan bestämmas som följer:

Tyskland

1. Köln. Kung Otto III 983-996. Häv. 34.
2. Augsburg. Biskop Liutolf 989-996. Dbg 1023. Hahn 138 a1A/B.

England

3. Æthelred II 978-1016. Crux ca 991-997. Southwark, Ælfric. Hd 3581 (Small Crux).
4. - - Southwark, Godric. Hd 3607.
5. - Long Cross ca 997-1003. London, Leofric Hd 2692-2693.
6. - - London, Leofric. Hd 2694-2695.
7. - - Warwick, Beorhtsige (Byrhsige). Hd 3870 var a5, WÆR.

Slutmynt är ca 997 och 990-talet är den mest fyndrika perioden under hela vikingatiden. Sammansättningen är emellertid inte alls typisk eftersom tyska mynt normalt är fler än engelska. Av de två tyska är Kölnmyntet typiskt för perioden till skillnad från myntet från Augsburg. S.k. Otto-Adelheid-Pfennige (till stor del präglade i Goslar) skulle normalt ha utgjort minst hälften av det tyska materialet. Det är därmed helt klart att de mynt som förtecknats inte är representativa för skatten. Det kan finnas flera förklaringar till det. Man kan ha sorterat ut de bästa exem-

plaren och gjort sig av med (smält ned?) de som var otydliga och svårbestämbara. von Engeström kan ännu ha varit i början av sin numismatiska karriär och därför bara förtecknat de mynt som han kunde bestämma.

von Engeström (1735-1802) var bara 13 år gammal då skatten hittades. Det är inte känt när han började intressera sig för mynt. När Gustav III 1786 ombildade Vitterhetsakademien var han en av dem som invaldes och därigenom fick han löpande information om nya myntfynd. Eftersom den serie med fynd han publicerat/bearbetat följer i en jämn ström fr.o.m. mitten på 1770-talet är det sannolikt då som hans intresse har väckts. De fynd som kan kopplas till honom är i kronologisk ordning 1774 - Växiö domkyrka, Småland; 1775 - Tommarps kloster, Skåne; 1779 - Klinta, Öland; 1783 - Värpinge; 1786 - Brunnsgården/Styra, Östergötland, N. Möckleby kyrkogård, Öland samt Pälkäne, Finland; 1788 - Utmeland, Dalarna; 1789 - Venngarn, Uppland; 1791 - Råby/Vallby, Västmanland. Det enda tidigare kända undantaget är 1746 (Tibble [Rung], Uppland) som visar att han även fick ta hand om fynd som hittats flera decennier tidigare. Det Friesendorffska fyndet utgör uppenbarligen ytterligare en parallell. Eftersom von Engeström i andra fyndbeskrivningar inte utesluter mynt som han inte kan bestämma utan i stället ger en beskrivning av dem är det sannolikt att ett (stort) antal mynt ur fyndet redan tidigare hade sorterats bort p.g.a. att mynten bedömdes som alltför dåliga eller otydliga. Dubletter kan också ha bytts bort. Om fyndet enbart hade utgjorts av mynt skulle antalet kunna uppskattas till ca 70-80, men eftersom andra föremål (säkerligen olika former av s.k. hacksilver, d.v.s. sönderdelade smycken, tenar m.m.) ingick var antalet lägre. Med ledning av de beskrivna mynten och andra kända uppgifter kan därför myntens antal uppskattas till ca 50 ex. varav sannolikt minst hälften var tyska.

Teoretiskt sett skulle det kunna finnas en

koppling till en rekonstruerad skatt från Lundby sn i Västmanland med slutmynt ca 997 (Jonsson 1989, 128-130). Den är endast känd genom mynt som kan föras tillbaka till provinsialläkaren Birger Martin Halls (1741-1815) samling och sannolikt förvärvade först någon gång efter 1773. Ett mynt som motsvarar det ovanliga nr 7 ovan fanns märkligt nog även i Lundbyskatten, men det kan inte vara samma mynt. Trots vissa likheter pekar kända fakta också på att det skiljer en generation mellan fyndtillfällena och det därför handlar om två olika skatter.

Om de antaganden som gjorts här är riktiga betyder det att ett tidigare okänt vikingatida skattfynd med tillsammans ca 50 tyska och engelska mynt med slutmynt ca 997 samt bitsilver kan läggas till de för övrigt få fynden från Västmanland. Tidigare var endast fem kända, varav två (Lundby och Åsta) inte rapporterats till myndigheterna när de hittades på 1700-talet.

Litteratur

Dbg - H. Dannenberg, *Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit 1-4*. Berlin 1876-1905.

Hahn - W. Hahn, *Moneta Radasponensis. Bayerns Münzprägung im 9., 10. und 11. Jahrhundert*. Würzburg, 1976.

Hd - B.E. Hildebrand, *Anglosachsiska mynt i Svenska Kongliga Myntkabinettet funna i Sveriges jord*. Stockholm 1881.

Häv. - W. Hävernicks, *Die Münzen von Köln. Die Münzen und Medaillen von Köln* 1. Köln 1935.

Jonsson 1989 - K. Jonsson, *Fyra vikingatida myntfynd från Västmanland. Mänsklighet genom millenier* (red. M. Burström et al.), Stockholm 1989, 125-131.

Schück 1935: H. Schück, *Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Dess förhistoria och historia*. Part V. Stockholm 1935.

Svenskt biografiskt lexikon, band 13 och 16. Stockholm 1950, 1964-1966.